

بررسی نحوه آشنایی و استفاده از کتاب‌های طب سنتی توسط دانشجویان دختر دانشکده روانشناسی دانشگاه های الزهرا(س) و تهران برای درمان بیماری‌ها و ارائه پیشنهاداتی در جهت افزایش میزان استفاده از این کتاب‌ها

منصور تاجداران^{الف*}، نسرین علی پور^ب، سمیرا طهماسبی آشتیانی^ب، کیمیا تقی زاده میلانی^ب

^{الف} دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه الزهرا (س)

^ب کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه الزهرا (س)

چکیده

سابقه و هدف: هدف از انجام این پژوهش بررسی نحوه‌ی آشنایی دانشجویان با طب سنتی و بررسی نقش کتاب‌های طب سنتی در ترویج این علم همچنين بررسی دیدگاه آنها به این کتب در درمان بیماری‌ها در بین دانشجویان دختر دانشکده های روانشناسی دانشگاه های الزهرا(س) و تهران است.

مواد و روش‌ها: روش این پژوهش پیمایشی و روش گردآوری اطلاعات با استفاده از پرسشنامه (محقق ساخته) انجام گرفت. روایی صوری پرسشنامه توسط اساتید علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه الزهرا بررسی شد و اصلاحات لازم صورت گرفت و برای محاسبه‌ی پایایی پرسشنامه نیز آزمون آلفای کرونباخ به عمل آمد که مقدار آن ۷۷/۴ درصد بدست آمد. از بین ۱۵۶۱ دانشجوی دختر این دو دانشکده ۲۶۲ نفر با روش کرجسی و مورگان انتخاب شدند و پرسشنامه توزیع شد.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که در زمینه آشنایی با طب سنتی بالاترین رتبه مربوط به از طریق تلویزیون با کسب درصد ۶۲/۱٪ است، این درحالی است که از طریق کتاب های طب سنتی در رتبه چهارم با درصد ۴۶/۱٪ قرار دارد. دیدگاه دانشجویان به کتب طب سنتی در درمان برخی از بیماریها، دارای میانگین ۳/۴۰٪ است.

نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌های پژوهش و اهداف دیگر نقش کتاب‌های طب سنتی در آشنایی با این علم کم تشخیص داده شد و با یک جمع بندی کلی در انتها تعدادی راهکار برای ترویج طب سنتی و کتابهای این علم ارائه شده است.

تاریخ دریافت: دی ۹۲

تاریخ پذیرش: شهریور ۹۳

کلید واژه‌ها: طب سنتی، کتاب‌های طب سنتی، درمان، داروهای گیاهی، رسانه‌ها.

مقدمه:

کتاب در سال‌هایی نه چندان دور، مهمترین رسانه فرهنگی بوده است، که وظیفه انتقال فطرت، تجربه و اطلاعات بشر را بر عهده داشته است و امروزه، در عصر رسانه‌های الکترونیکی، با وجود داشتن رقیبانی توانا، همچنان در بالاترین رتبه از نظر میزان استفاده قرار می‌گیرد. کتاب، به عنوان یکی از بنیادی‌ترین عناصر شکل دهنده عصر فرهنگ مکتوب، همچنان کانون توجه سیاست‌گذاران فرهنگی و نظام آموزشی است. اگر چه کتاب، ابزاری سودمند در رشد شخصیت،

استعدادها و توانایی‌های انسان است ولی استفاده از آن، برای "کتاب درمانی Bibliotherapy" به روشی علمی و نوعی درمان، مفهومی نوپا می‌باشد. (۱)

دایره‌المعارف پیوسته کتابداری و اطلاع‌رسانی Online Dictionary for Library and Information Science (ODLIS) کتاب‌درمانی را اینگونه تعریف کرده است: استفاده از کتاب‌های انتخاب شده بر مبنای محتوای آن در یک برنامه مطالعه که برای تسهیل بهبود بیمارانی که از بیماریهای ذهنی و یا اختلالات هیجانی رنج می‌برند، طراحی شده است. به طور

بیماری‌ها با آموزش روش صحیح زندگی تأکید دارد و پزشک موفق را پزشکی می‌داند که سلامتی جامعه را حفظ کند و با این تدبیر تعداد بیماران و مصرف دارو کاهش خواهد یافت. ریشه‌های طب سنتی ایران به بیش از ۸۰۰۰ سال قبل از میلاد می‌رسد طبق نظر سیریل الگود مورخ پزشکی قبل از طب یونانی وجود داشته است (۶).

در بیانیه‌ی طب سنتی سازمان بهداشت جهانی World Health Organization (WHO) برای نخستین بار طب سنتی اینگونه تعریف شده است: «مجموعه‌ی تمامی علوم نظری و عملی که در تشخیص طبی، پیشگیری و درمان بیماری‌های جسمی، ذهنی یا ناهنجاری‌های اجتماعی به کار می‌رود و به صورت گفتاری یا نوشتاری از نسلی به نسل دیگر انتقال یافته است» (۷). از گذشته‌های دور طب سنتی با فرهنگ مردم در آمیخته است و جنبه‌های مختلفی از درمان را به خود اختصاص داده است و در حال حاضر میزان استفاده از این شیوه بستگی به شناخت و باور مردم دارد.

در دوره‌های مختلف تمدن این مرز و بوم چه پیش از اسلام و چه بعد از آن طبیبان و دانشمندان بزرگی چون برزویه طبیب (حکیم دوره ساسانی) و ابن سینا بزرگترین دانشمند ایرانی پا به عرصه پزشکی گذارده‌اند که سهمی به سزا در ترقی و تعالی علوم در جهان داشته‌اند و با آثاری گرانقدر چون قانون در طب که حاوی گرانبهاترین دانش‌ها در شناخت خواص گیاهان و درمان بیماری‌هاست، نه تنها در ایران بلکه در دنیا شناخته شده است (۵).

کتاب‌های طب سنتی فارسی متعددی به چاپ رسیده است، حسن منتصب مجابی در سال ۱۳۸۱ در مقاله‌ای با عنوان "بررسی متون طب سنتی به چاپ رسیده"، ۱۳۸ عنوان کتاب طب سنتی فارسی را معرفی کرده است. البته این اثر به بررسی کتب قدیمی طب سنتی پرداخته است. در سالهای اخیر توجه به طب سنتی ایرانی-اسلامی و انتشار کتاب در این زمینه رشد روزافزونی داشته است. افراد بسیاری از این کتابها برای مطالعه و درمان استفاده می‌کنند.

ایده آل، این فرآیند در سه مرحله رخ می‌دهد: شناسایی شخصی از خواننده با یک شخصیت خاص در کار توصیه شده صورت می‌گیرد، در نتیجه به یک تخلیه هیجانی منجر می‌شود، که خود باعث بینش عقلانی درباره ارتباط راه حل پیشنهاد شده در متن به تجربه خود خواننده می‌شود. همچنین کتابدرمانی مکمل درمان، در پزشکی و روان پزشکی بالینی برای کمک به افراد دارای مشکلات احساسی یا بیماری روانی تعریف شده است (۲)، و نیز کتاب درمانی را می‌توان اینگونه توضیح داد: فرآیندی از میانکنش نیروی درونی بین شخصیت خواننده و متن، میانکنشی که ممکن است برای سنجش، تعدیل و رشد شخصی مورد استفاده قرار بگیرد (۳). این در حالی است که پهرسون Pehrsson معتقد است که مفهوم اساسی کتاب درمانی، بازپروری از راه خواندن است. فکر کتاب درمانی از آنجا بر می‌خیزد که انسان به تعیین هویت با دیگران از راه ادبیات و هنر علاقه مند است. کتاب درمانی تعامل میان خواننده و ادبیات است. در روش درمان با کتاب، مطالب خواندنی که در اختیار خواننده قرار می‌گیرد، تأثیر درمانی و شفا بخشی و آگاهی بخشی دارد (۴). به طور کلی کتاب درمانی را راهنمایی و مشاوره، با استفاده از کتاب می‌دانند، اما غالب تحقیقات به جنبه‌های روانی درمان با کتاب پرداخته‌اند. در حالیکه کتاب می‌تواند فرد را مستقل بار آورد و خواندن کتاب، دانش و مهارت‌های خواننده را افزایش می‌دهد و همچنین به خواننده کمک میکند تا در مسیری که یادگرفته گام بردارد، و دست به عمل بزند. کتاب‌های متعدد پزشکی به تشخیص بیماری‌های جسمی توسط فرد کمک می‌کند و گاهی توصیه و نسخه‌هایی برای درمان نیز تجویز می‌شود. در این پژوهش خواندن کتاب‌های طب سنتی و عمل به توصیه‌های آن به عنوان یکی دیگر از جنبه‌های کتابدرمانی در نظر گرفته شده است.

علم طب علمی است که درباره بدن آدمی از لحاظ تندرستی و بیماری مطالعه می‌شود و موضوع آن بدن انسان است. طب سنتی نه تنها برای پیشگیری، تشخیص و درمان بیماری‌ها به کار می‌رود بلکه جهت مراقبت از سلامت و بهبود زندگی کاری دارد. طب سنتی ایران بر پیشگیری از

مواد و روش‌ها:

صحبت درباره طب سنتی، مکمل و جایگزین طیف وسیعی از واکنش‌ها را در بر می‌انگیزد؛ از یک گرایش افراطی و انتقادناپذیر تا یک انکار بی‌دلیل و ناآگاهانه. با این وجود بکارگیری طب سنتی در کشورهای در حال توسعه و استفاده از طب مکمل / جایگزین در کشورهای توسعه یافته به صورت روزافزونی در حال گسترش است (۸). خالق بزرگ، جهان را طوری خلق کرده که هر چه را انسان نیاز داشته باشد در محیط اطرافش به طور طبیعی بیابد. یکی از شرایط لازم برای موفق شدن در معالجه بیماری‌ها و مراقبت‌های اولیه بهداشتی مصرف داروهای مناسب است. گیاهان یکی از منابع عمومی داروها بوده و هستند. از مشکلات بزرگی که طب جدید با وجود امتیازهای ظاهری آن نسبت به طب سنتی با خود به ارمان آورده، مصرف روز افزون داروهای شیمیایی می‌باشد که متأسفانه روز به روز شکل حادثتری به خود می‌گیرد، همچنین توجه روز افزون به طب جدید موجب شده میزان استفاده از طب سنتی کاهش چشمگیری داشته باشد و این خود می‌تواند نگران‌کننده باشد. بی‌شک آشنایی با طب سنتی و داروهای گیاهی روشهای متفاوتی دارد، در این پژوهش به بررسی نحوه آشنایی دانشجویان با طب سنتی و گیاهان دارویی و نقش کتاب‌های طب سنتی در این شناخت پرداخته ایم. همچنین نحوه اطمینان افراد به گیاهان دارویی و داروهای شیمیایی هم مورد بررسی قرار گرفته است.

تصور غلطی در این زمینه وجود دارد که گیاهان دارویی مضر نیستند، اما یکی از نکات مهم در کاربرد گیاهان دارویی، میان‌کنش آنها با یکدیگر و با داروهای شیمیایی است. به عنوان مثال دکتر سید علی ضیایی و دکتر بیتا مسگرپور در کتاب خود با عنوان «احتیاط مصرف و تداخلات دارویی گیاهان دارویی بر اساس شواهد و مستندات» نکات کلی مربوط به داروشناسی گیاهان دارویی و عوارض ناخواسته و جانبی گیاهان دارویی را بیان کرده‌اند. تداخلات دارویی اشاره به اثرات زیان‌آور در صورت مصرف همزمان دو یا چند داروی گیاهی دارد و عوارض گیاهی زمانی مطرح است که گیاهان به مقدار زیاد و یا برای مدت طولانی مصرف شوند (۹). به این

منظور به بررسی تصور دانشجویان در مورد عوارض داروهای گیاهی و شیمیایی نیز پرداخته شده است. میزان استفاده از نسخه‌های موجود در کتاب‌های طب سنتی و اثربخشی آنها از دیگر موارد مورد بررسی در این پژوهش است. به طور کلی اهداف این پژوهش موارد زیر می‌باشد:

- بررسی نحوه آشنایی دانشجویان با طب سنتی
- بررسی نقش کتاب‌های طب سنتی در ترویج این علم در بین دانشجویان
- روش شناخت داروهای گیاهی
- شناسایی منبع مورد اطمینان دانشجویان برای استفاده از داروهای گیاهی
- نحوه آشنایی با خواص و عوارض داروهای گیاهی

سوالات اساسی پژوهش:

اکثریت دانشجویان از چه طریقی با طب سنتی آشنا شده‌اند؟
 دانشجویان چه دیدگاهی نسبت به کتب طب سنتی دارند؟
 و میزان رضایت آنها از این کتب در چه حدی می‌باشد؟
 دانشجویان از چه طریقی خواص گیاهان دارویی مورد استفاده خود را شناسایی می‌کنند؟
 الویت اطمینان از خواص و عوارض گیاهان دارویی با کدام رسانه است؟ (تلویزیون، کتاب، اینترنت، دوستان و آشنایان)
 در زمان بیماری چگونه فرد به شناسایی و درمان بیماری می‌پردازد؟ آیا الویت افراد در درمان بیماری با طب سنتی و کتب آن است یا پزشکان و داروهای شیمیایی؟

تعاریف عملیاتی:

کتاب درمانی: کتاب درمانی مفهوم جدیدی نیست و برای آن تعاریف بسیاری ارائه شده است، در اینجا به برخی از آنها اشاره می‌شود. اصطلاح بیلیو تراپی از دو واژه بیلیوس ۲ به معنی کتاب و تراپیا ۳ یعنی شفا داده نشأت گرفته است و قدمتی

1Bibliotherapy
 2Biblios
 3Therapia

شکوفایی خویش به شناخت خود و محیط پیرامونشان نیاز دارند(۱۵).

طب: طاش کبری زاده در کتاب خود به نام مفتاح السعاده، طب را این چنین تعریف کرده است، پزشکی یا طب علمی است که بدن انسان را از نظر تندرستی و بیماری به منظور حفظ سلامت و از بین بردن بیماری بررسی می‌کند. موضوع علم طب، بدن انسان از نظر تندرستی و بیماری است(۱۶).

طب سنتی: سنت در فرهنگ فارسی، لغتی است که از زبان تازی گرفته شده و به معنی راه و روش، عادت و خوی، طریقه و قانون و مترادف آن در زبان های لاتین ترادسیون ۱ است که به معنی انتقال شفاهی و آموزش شفاهی عادات و رسوم و فرهنگ از سلف به خلف، از پدر به پسر صورت غیر نوشته یا عادت ارثی از دهان به دهان است. به طور خلاصه غرض از طب سنتی طب مردم یا طب توده ای است که نام طب زکاء و طب العجائر یا فولک مدیسین ۲ خوانده می شود(۱۷).

عبدالحسین زنوزی تبریزی در مورد بقراط و تأسیس علم طب توسط او در مطرح الانهار می نویسد: تأسیس علم طب را به بقراط نسبت می دهند که منظور، اشاعه این علم است آنچه از کتب قدما مفهوم می شود پیش از بقراط نیز طب مکتوب بوده ولی به به طوری که عموم ناس منتفع شوند(۱۵).

طب سنتی بخشی از علم پزشکی است که قبل از پزشکی نوین در جوامع توسعه پیدا کرد. نوشته های به جای مانده نشان می دهد که مطالعه در زمینه گیاه درمانی به ۵۰۰۰ سال پیش بر میگردد. در مصر قدیم از ۱۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح استفاده از گیاهان دارویی در طب مورد تأکید بوده است. در سال ۲۰۰۰ میلادی سازمان بهداشت جهانی با تجدید نظر طب سنتی را اینگونه تعریف نمودند:

«طب سنتی واژه ای کلی است که هم به سیستم های طب سنتی مانند طب سنتی چین، آیروودای هند و طب یونانی _ عربی و هم به انواع مختلف طب بومی اطلاق می شود. درمان های طب سنتی شامل دارودرمانی(استفاده از گیاهان دارویی، حیوانی و معدنی) و روشهای غیر دارویی(مانند طب سوزنی،

معادل کتابخانه اسکندریه دارد، که به آن «سالن مطالعه بیمارستان روان» می گفتند. بنابر مستندات تاریخی در قرآن مجید و انجیل هم بر قدرت شفا بخش کلمات تأکید شده است(۱۰). اگرچه واژه کتاب درمانی ریشه جدید التاسیس دارد، استفاده از خواندن به عنوان یک ابزار درمانی در زمانهای قدیم به رسمیت شناخته و استفاده می شده است. در قرون وسطی نهادهای امکانات پزشکی و تادیبی اغلب کتابهایی را برای کمک به افراد درگیر با بیماری های روانی و جسمی تجویز میکردند. با پایان قرن ۱۸ میلادی طرز کار خواندن برای درمان در بیشتر موسسات تغییر کرد، و کتابخانه ها در بیشتر بیمارستانهای روانی در اروپا تاسیس شدند(۱۱). در قرن هیجدهم و نوزدهم کتاب درمانی به صورت گسترده ای در آمریکا و اروپا به کار می رفت و از سال ۱۹۰۴ به عنوان جنبه ای از حرفه کتابداری در آمریکا شناخته شد(۸). کتاب درمانی به عنوان مکمل درمان، در پزشکی و روان پزشکی بالینی برای کمک به افراد دارای مشکلات احساسی یا بیماری های روانی و حل مشکلات شخصی از راه مطالعه جهت دار به کار می رود(۱۲).

لیندمن به نقل از تیو، کتاب درمانی را چنین تعریف می کند: «مطالعه مشخص، برنامه ریزی شده، ساختار بندی شده و قابل کنترل به منظور درمان اضطراب و سایر مشکلات روانی که با راهنمایی پزشک انجام می گیرد»(۱۳). کارل منینگر، تعریف خود را از کتاب درمانی محدود به آثار خاصی نمی کند، بلکه مشخص کردن دقیق کتاب های برگزیده برای مقاصد درمانی، را مورد نظر قرار می دهد(۱۴). همچنین می توان گفت منظور از کتاب درمانی، راهنمایی و مشاوره با استفاده از کتاب است. به ویژه وقتی راهنمایی را جریان یاری دهنده ای بدانیم که فرد را در شناخت خود و محیط خود یاری می کند. با این تعریف حیطه کتاب درمانی بسیار وسیع و گسترده می شود و می تواند میلیون ها انسان را عملاً زیر پوشش قرار دهد. مانند انسان های بیماری که علی رغم سلامت مغز و اندام های بدن، از بیماری رنج می برند، یا انسان های سالمی که دچار مشکل یا مشکلاتی شده اند و یا انسان های سالمی که برای رشد و

1Tradition
2Folk Medicine

روش پژوهش و جامعه آماری:

روش پژوهش این مطالعه، پیمایشی می‌باشد. روش گردآوری اطلاعات با استفاده از پرسشنامه (محقق ساخته) و بیشتر سوالات بسته پاسخ انجام گرفت. برای طراحی پرسشنامه پس از مرور متون مربوطه، پرسشنامه ای تهیه و تنظیم گردید که شامل دو بخش سوالات فردی و سوالات پژوهش است. بخش اول با ۳ سوال مربوط به مشخصات فردی شرکت کنندگان و بخش دوم شامل ۲۲ سوال پژوهش بود، که برای پاسخگویی به سوالات اساسی پژوهش حاضر طرح شده است. روایی صوری پرسشنامه توسط اساتید علم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه الزهرا بررسی شد و اصلاحات لازم صورت گرفت و برای محاسبه ی پایایی پرسشنامه نیز آزمون آلفای کرونباخ به عمل آمد که مقدار آن ۷۷/۴ درصد بدست آمد.

جامعه پژوهش دانشجویان دختر دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دو دانشگاه الزهرا(س) و تهران در نظر گرفته شد. تعداد دانشجویان دختر شاغل در دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران در تمامی مقاطع ۵۸۶ نفر و در دانشگاه الزهرا(س) ۹۷۵ نفر عنوان شد. با استفاده از جدول کرجسی و مورگان Krejcie R. V. and Morgan D. W. تعداد ۲۶۲ نفر (۸۸ نفر از دانشگاه تهران و ۱۷۴ نفر از دانشگاه الزهرا(س)) از کل مجموعه به عنوان نمونه انتخاب شدند. شیوه نمونه گیری از نوع تصادفی ساده انجام شد. پس از توزیع پرسشنامه تعداد ۲۳۲ پرسشنامه (۸۸/۵ درصد) عودت داده شد. برای تجزیه و تحلیل آماری اطلاعات از نرم افزار SPSS نسخه ۲ استفاده شده است.

یافته ها:

براساس یافته های بدست آمده از مشخصات فردی شرکت کنندگان، بیشترین شرکت کنندگان در رده ی سنی ۲۳-۱۸ قرار داشتند، ۵۰/۴ درصد از آنها در مقطع لیسانس در حال تحصیل بودند و بیشترین درصد (۲۷/۲٪) مربوط به رشته ی برنامه ریزی آموزشی بود.

پاسخ به پرسش اول پژوهش: اکثریت دانشجویان از چه طریقی با طب سنتی آشنا شده اند؟

ماساژ، درمانهای روحی و روانی) می‌باشد. در مجموع طب سنتی شامل کلیه ی اقدامات بهداشتی، رویکردها، اطلاعات و باورهایی که به اشکال مختلف دارویی و غیر دارویی، برای حفظ سلامتی و همچنین درمان، تشخیص و پیشگیری از بیماریها به کار می روند، می‌باشد. در صورتی که این اعمال جزئی از سنت یک کشور یا در بطن سیستم خدمات پزشکی رسمی کشور نباشد واژه های مکمل، جایگزین، غیرمعارف یا موازی به کار می رود.»

طب سنتی نقش بسزایی در شناسایی فرهنگ جوامع ایفا می‌کند. گاهی می‌توان فرهنگ یک قوم را در پرتو طب سنتی جستجو کرد. اهمیت طب سنتی گاهی از آن جهت است که می‌تواند بخش مهمی از فرهنگ جامعه را منتقل کند علی رغم توسعه پزشکی نوین نقش طب سنتی در جوامع انسانی غیر قابل انکار است و حتی توسعه علم پزشکی نوین در بسیاری موارد بر پایه طب سنتی بنا نهاده شده است. تعالیم و دستورات اسلامی که منبعث از قرآن مجید است نه تنها با طب سنتی و استفاده از گیاهان دارویی منافات ندارد بلکه مکمل آن نیز می‌باشد(۱۸). خداوند در قرآن به اهمیت بعضی از گیاهان و درختان اشاره کرده که اگر به آن ها دقت شود در می یابیم که ریشه در سلامتی انسان دارد. به عنوان مثال: سوره بقره آیه ۶۱، سوره نحل آیه ۱۱.

از هزاران سال پیش تا کنون، گیاهان منبع مهم دارویی بوده اند. حتی امروز مرکز سلامت جهانی تخمین زده است که حدود ۸۰٪ از مردم بر روی درمان سنتی مثل استفاده از علف ها تکیه دارند. گیاهان دارویی منبع خیلی مهمی از داروهای حفاظت کننده زندگی می باشند. (۱۸) کتاب های طب سنتی علاوه بر بررسی گیاهان دارویی و طب سنتی به تشخیص بیماری توسط افراد کمک می‌کند و در مواردی گیاهان متعددی را برای درمان پیشنهاد می دهند. خواندن و استفاده از این کتاب ها برای درمان نوعی از کتاب درمانی در نظر گرفته شده است.

یافته های جدول ۱ نشان می دهد بالاترین رتبه مربوط به تلویزیون با کسب درصد ۶۲/۱٪، با میانگین ۰/۶۲ و انحراف استاندارد ۰/۴۸۶ می باشد. همچنین کتابهای طب سنتی با ۴۶/۱٪ در رتبه چهارم قرار گرفته است.

پاسخ به پرسش دوم پژوهش: دانشجویان چه دیدگاهی نسبت به کتب طب سنتی دارند؟ و میزان رضایت آنها از این کتب در چه حدی می باشد؟

یافته های جدول ۲ نشان می دهد که بالاترین رتبه میانگین (۳/۴۰) مربوط است به گویه ی اول (کتاب های طب سنتی برخی از بیماری های را درمان می کند) با میانگین ۲/۶۰ و انحراف استاندارد ۰/۷۷۷ و پایین ترین رتبه میانگین (۲/۷۹) مربوط است به گویه ی سوم (دستورات کتب طب سنتی برای درمان بیماریم مفید بودند) با میانگین ۳/۲۱ و انحراف استاندارد ۱/۰۵۰. این سه گویه با توجه به میانگین حدود اعتماد جامعه در حد مورد قبول و رضایت می باشد.

جدول ۱. توزیع فراوانی نحوه آشنایی با طب سنتی

میزان نحوه آشنایی	رتبه	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد
تلویزیون	۶۲/۱٪	۱۴۴	۰/۶۲	۰/۴۸۶
اینترنت	۵۵/۶٪	۱۲۹	۰/۵۶	۰/۴۹۸
دوستان	۵۰/۰٪	۱۱۶	۰/۵۰	۰/۵۰۱
کتاب	۴۶/۱٪	۱۰۷	۰/۴۶	۰/۵۰۰
سایر	۱۰/۸٪	۲۵	۰/۱۱	۰/۳۱۱

جدول ۲. توزیع فراوانی دیدگاه و میزان رضایت دانشجویان از کتب طب سنتی

میزان تایید گویه ها	همیشه	اغلب اوقات	گاهی	بندرت	رتبه میانگین	انحراف استاندارد	حدود اعتماد میانگین جامعه (α= ۰/۰۵)	دیدگاه و میزان رضایت دانشجویان از کتب طب سنتی	
								فراوانی	درصد
کتاب های طب سنتی برخی از بیماری های را درمان میکند	۱۳	۹۴	۹۸	۲۶	۲/۶۰	۰/۷۷۷	کمترین = ۲/۵۰	فراوانی	۱۸
	۵/۶	۴۰/۵	۴۲/۲	۱۱/۲	۰/۴	۳/۴۰	بیشترین = ۲/۷۰	درصد	۱۱/۲
کتاب های طب سنتی برای درمان همه ی بیماری ها مفیداند	۱۲	۴۲	۱۰۶	۵۸	۳/۰۹	۰/۹۳۶	کمترین = ۲/۹۷	فراوانی	۱۴
	۵/۲	۱۸/۱	۴۵/۷	۲۵/۰	۶/۰	۲/۹۱	بیشترین = ۳/۲۱	درصد	۲۵/۰
دستورات کتب طب سنتی برای درمان بیماریم مفید بودند	۱۲	۴۶	۸۱	۶۷	۳/۲۱	۱/۰۵۰	کمترین = ۳/۰۸	فراوانی	۲۶
	۵/۲	۱۹/۸	۳۴/۹	۲۸/۹	۱۱/۲	۲/۷۹	بیشترین = ۳/۳۵	درصد	۲۸/۹

پاسخ به پرسش سوم پژوهش: دانشجویان از چه طریقی خواص گیاهان دارویی مورد استفاده خود را شناسایی می کنند؟ یافته های جدول ۳ نشان می دهد که بالاترین رتبه میانگین (۲/۶۵) مربوط است به گویه ی دوم (شناسایی خواص از طریق مراجعه به عطاری ها) با میانگین ۳/۳۵ و انحراف استاندارد ۱/۰۴۷ و پایین ترین رتبه میانگین (۲/۳۹) مربوط است

به گویه ی سوم (شناسایی خواص از طریق جستجو در اینترنت) با میانگین ۳/۶۱ و انحراف استاندارد ۱/۰۳۱. بین گویه ی چهارم (شناسایی خواص و عوارض از طریق تجربه) و گویه دوم تفاوت بسیار اندک است اما گویه ی اول (شناسایی خواص و عوارض از طریق مطالعه ی کتب طب سنتی) با دو

گویه ی مطرح شده اختلاف دارد که باز هم به عدم توجه به کتابهای طب سنتی اشاره می شود.

جدول ۳. توزیع فراوانی نحوه ی شناسایی خواص گیاهان دارویی

گویه ها	میزان تأیید همیشه	افراد	گامی	به ندرت (ز)	گاهی (ب)	میانگین	رتبه میانگین	انحراف استاندارد	حدود اعتماد جامعه (α= ۰/۰۵)	میزان تأیید	
										فراوانی	درصد
نحوه شناسایی خواص گیاهان دارویی	شناسایی خواص و عوارض از طریق مطالعه ی کتب طب سنتی	فراوانی	۱۲	۳۳	۷۴	۶۴	۴۹	۲/۵۵	۱/۱۲۷	کمترین=۳/۳۱	
		درصد	۵/۲	۱۴/۲	۳۱/۹	۲۷/۶	۲۱/۱			بیشترین=۳/۶۰	
	شناسایی خواص و عوارض از طریق مراجعه به عطاری‌ها	فراوانی	۹	۳۹	۷۹	۷۱	۳۴	۲/۶۵	۱/۰۴۷	کمترین=۳/۲۲	
		درصد	۳/۹	۱۶/۸	۳۴/۱	۳۰/۶	۱۴/۷			بیشترین=۳/۴۹	
	شناسایی خواص و عوارض از طریق جستجو در اینترنت	فراوانی	۸	۲۴	۶۶	۸۷	۴۷	۲/۳۹	۱/۰۳۱	کمترین=۳/۴۷	
		درصد	۳/۴	۱۰/۳	۲۸/۴	۳۷/۵	۲۰/۳			بیشترین=۳/۷۴	
شناسایی خواص و عوارض از طریق تجربه	فراوانی	۱۱	۳۴	۷۴	۸۳	۳۰	۲/۶۲	۱/۰۳۷	کمترین=۳/۰۸		
	درصد	۴/۷	۱۴/۷	۳۱/۸	۳۵/۸	۱۲/۹			بیشترین=۳/۳۵		

با میانگین ۲/۵۶ و انحراف استاندارد ۰/۹۷۸ و پایین ترین رتبه میانگین (۲/۹۳) مربوط است به گویه ی چهارم (از طریق معرفی و توصیه ی دوستان و آشنایان) با میانگین ۳/۰۷ و انحراف استاندارد ۰/۹۸۰.

پاسخ به پرسش چهارم پژوهش: الویت اطمینان از خواص گیاهان دارویی با کدام رسانه است؟ (تلویزیون، کتاب، اینترنت، دوستان و آشنایان) یافته های جدول ۴ نشان می دهد که بالاترین رتبه میانگین (۳/۴۴) مربوط است به گویه ی دوم (کتب طب سنتی)

جدول ۴. توزیع فراوانی رسانه مرجع افراد در کسب اطمینان از خواص گیاهان دارویی

گویه ها	میزان تأیید همیشه	افراد	گامی	به ندرت (ز)	گاهی (ب)	میانگین	رتبه میانگین	انحراف استاندارد	حدود اعتماد جامعه (α= ۰/۰۵)	میزان تأیید	
										فراوانی	درصد
رسانه	برنامه های تلویزیونی در باره ی طب سنتی	فراوانی	۱۵	۶۷	۹۳	۴۵	۱۲	۰/۹۶۸	۳/۱۲	کمترین=۲/۷۵	
		درصد	۶/۵	۲۸/۹	۴۰/۱	۱۹/۴	۵/۲			بیشترین=۳/۰۰	
	کتب طب سنتی	فراوانی	۳۵	۷۱	۹۳	۲۶	۷	۰/۹۷۸	۳/۴۴	کمترین=۲/۴۴	
		درصد	۱۵/۱	۳۰/۶	۴۰/۱	۱۱/۲	۳/۰۰			بیشترین=۲/۶۹	
	جستجو و مطالعه ی مطالب در اینترنت	فراوانی	۲۳	۷۵	۸۲	۳۸	۱۴	۱/۰۳۶	۳/۲۴	کمترین=۲/۶۳	
		درصد	۹/۹	۳۲/۳	۳۵/۳	۱۶/۴	۶/۰			بیشترین=۲/۹۰	
از طریق معرفی و توصیه ی دوستان و آشنایان	فراوانی	۱۶	۴۳	۹۳	۶۸	۱۲	۲/۹۳	۰/۹۸۰	کمترین=۲/۹۵		
	درصد	۶/۹	۱۸/۵	۴۰/۱	۲۹/۳	۵/۲			بیشترین=۳/۲۰		

درمان بیماری با طب سنتی و کتب آن است یا پزشکان و داروهای شیمیایی؟

پاسخ به پرسش پنجم پژوهش: در زمان بیماری چگونه فرد به شناسایی و درمان بیماری می پردازد؟ آیا الویت افراد در

بالاترین رتبه میانگین (۳/۰۰) مربوط است به گویه ی دوم (گیاهان دارویی موجود در خانه) با میانگین ۳/۰۰ و انحراف استاندارد ۰/۹۸۷ و پایین ترین رتبه میانگین (۲/۰۶) مربوط است به گویه ی پنجم (استفاده از دستورات کتب طب سنتی برای درمان همه بیماری ها) با میانگین ۳/۹۵ و انحراف استاندارد ۰/۹۵۹.

جدول ۵ از دو بخش تشکیل شده است: نحوه ی شناسایی بیماری و نحوه ی درمان بیماری. یافته های بخش اول این جدول نشان می دهد که بالاترین رتبه میانگین (۳/۰۱) مربوط است به گویه ی اول (مراجعه به پزشک متخصص) با میانگین ۲/۹۹ و انحراف استاندارد ۱/۰۷۱ و پایین ترین رتبه میانگین (۲/۱۱) مربوط است به گویه ی دوم (مراجعه به متخصص طب سنتی) با میانگین ۳/۸۹ و انحراف استاندارد ۰/۹۲۲. یافته های بخش دوم جدول نشان می دهد که

جدول ۵. توزیع فراوانی نحوه ی شناسایی و درمان بیماری

گویه ها	میزان تأیید	همیشه	اغلب اوقات	گاهی	نه اندر زمان	نه هیچ وقت	میانگین	رتبه میانگین	انحراف استاندارد	حدود اعتماد میانگین جامعه (α= ۰/۰۵)	نحوه ی شناسایی بیماری	
											فراوانی	درصد
مراجعه به پزشک متخصص	۲۳	۹/۹	۴۷	۹۰	۵۴	۱۸	۲/۹۹	۳/۰۱	۱/۰۷۱	کمترین = ۲/۸۵	فراوانی	
	۲۰/۳	۲۳۳/۳	۳۸/۸	۷/۸	بیشترین = ۳/۱۳	فراوانی						
مراجعه به متخصص طب سنتی	۳	۱/۳	۱۶	۴۶	۱۰۵	۶۲	۳/۸۹	۲/۱۱	۰/۹۲۲	کمترین = ۳/۷۷	فراوانی	
	۶/۹	۲۶/۷	۱۹/۸	۲۶/۷	بیشترین = ۴/۰۱	درصد						
مراجعه به کتب طب سنتی	۱۳	۵/۶	۲۶	۷۰	۸۲	۴۱	۳/۴۸	۲/۵۲	۱/۰۸۱	کمترین = ۳/۳۴	فراوانی	
	۱۱/۲	۱۷/۷	۳۵/۳	۱۷/۷	بیشترین = ۳/۶۲	درصد						
استفاده از داروهای شیمیایی	۱۶	۶/۹	۵۷	۷۲	۶۶	۲۱	۳/۰۸	۲/۹۲	۱/۰۸۰	کمترین = ۲/۹۴	فراوانی	
	۲۴/۶	۹/۱	۲۸/۴	۹/۱	بیشترین = ۳/۲۲	درصد						
تمایل به استفاده از گیاهان دارویی موجود در خانه	۱۷	۷/۳	۴۸	۱۰۰	۵۳	۱۴	۳/۰۰	۳/۰۰	۰/۹۸۷	کمترین = ۳/۸۷	فراوانی	
	۲۰/۷	۶/۰	۴۳/۱	۲۲/۸	۶/۰	بیشترین = ۳/۱۲	درصد					
تهیه دارو بدون نسخه از داروخانه	۱۰	۴/۳	۳۷	۸۳	۷۲	۳۰	۳/۳۲	۲/۶۸	۱/۰۲۹	کمترین = ۳/۱۹	فراوانی	
	۱۵/۹	۱۲/۹	۳۱/۰	۳۵/۸	۳۱/۰	بیشترین = ۳/۴۶	درصد					
استفاده از توصیه های اقوام و دوستان	۵	۲/۲	۴۵	۹۸	۶۴	۲۰	۳/۲۱	۲/۷۹	۰/۹۲۷	کمترین = ۳/۰۹	فراوانی	
	۱۹/۴	۸/۶	۲۷/۶	۴۲/۲	۲۷/۶	بیشترین = ۳/۳۳	درصد					
استفاده از دستورات کتب طب سنتی برای درمان همه بیماری ها	۵	۲/۲	۹	۶۱	۹۴	۷۳	۳/۹۵	۲/۰۶	۰/۹۵۹	کمترین = ۳/۸۳	فراوانی	
	۳/۹	۳۱/۵	۴۰/۵	۲۲/۰	۳۱/۵	بیشترین = ۴/۰۷	درصد					
تهیه گیاهان دارویی بدون نسخه از عطاری	۶	۲/۶	۲۳	۷۵	۷۳	۵۵	۳/۶۴	۲/۳۶	۱/۰۳۱	کمترین = ۳/۵۰	فراوانی	
	۹/۹	۲۳/۷	۳۱/۵	۳۲/۳	۳۱/۵	بیشترین = ۳/۷۷	درصد					
استفاده از کتب طب سنتی برای درمان	۱۰	۴/۳	۳۹	۶۴	۷۷	۴۲	۳/۴۴	۲/۵۶	۱/۰۹۹	کمترین = ۳/۳۰	فراوانی	
	۱۶/۸	۱۸/۱	۳۳/۲	۲۷/۶	۳۳/۲	بیشترین = ۳/۵۸	درصد					

توان اشاره کرد. یافته های جدول ۱ نشان دهنده نقش بالای رسانه ها بویژه تلویزیون در آشنایی افراد با طب سنتی است. کتاب که موضوع اصلی پژوهش حاضر است نقش کمی در

بحث و نتیجه گیری:
با توجه به تحقیقات انجام شده منابع جدیدی در این مورد وجود نداشت، با این وجود به این موارد به عنوان نتایج می

آشنایی با طب سنتی دارد. بیشترین افراد پاسخگو بین ۱۸-۲۳ سال هستند، سن کم پاسخگویان توجیحی بر توجه کم به کتابهای طب سنتی نخواهد بود اما نشان دهنده نفوذ رسانه ها و بویژه تلویزیون در میان قشر جوان جامعه است.

با توجه به اهداف پژوهش، می توانیم نتیجه بگیریم که کتاب های طب سنتی نقش زیادی در آشنایی با این علم نداشته اند و با توجه به نفوذ رسانه می توان از این رسانه ها برای معرفی کتابهای طب سنتی و ترویج مطالعه این کتابها استفاده کرد.

یافته های مربوط به جدول ۲ نشان داد که دانشجویان معتقدند کتاب های طب سنتی برخی از بیماری های را درمان می کند. بنابراین با توجه به حدود میانگین جامعه با سطح معناداری $\alpha = 0/05$ و میانگین نمونه، با اطمینان ۹۵٪ می توان ادعا کرد که به طور متوسط میانگین جامعه در بازه ی ۲/۷۰-۲/۵۰ قرار خواهد گرفت.

با توجه به سوال دوم پژوهش و یافته ها می توان گفت دانشجویان معتقدند کتاب های طب سنتی برخی از بیماری های را درمان می کند و تمایل دارند هنگام بیماری از گیاهان دارویی موجود در خانه استفاده کنند که نشان دهنده ی اهمیت و جایگاه گیاهای دارویی و طب سنتی در بین افراد می باشد و می توان از این فرصت برای ترویج کتابخوانی در زمینه کتابهای طب سنتی استفاده کرد.

یافته های مربوط جدول ۳ نشان داد که دانشجویان مایل هستند گیاهان دارویی را از طریق مراجعه به عطاری ها شناسایی کنند. بنابراین با توجه به حدود میانگین جامعه با سطح معناداری $\alpha = 0/05$ و میانگین نمونه، با اطمینان ۹۵٪ می توان ادعا کرد که به طور متوسط میانگین جامعه در بازه ی ۳/۴۹-۳/۲۲ قرار خواهد گرفت.

در این مورد مراجعه به عطاری ها و تجربه شخصی بالاتر از کتابهای طب سنتی قرار گرفته اند و باز هم شاهد نقش کم کتابهای طب سنتی هستیم. در مورد تجربه شخصی این مورد را باید لحاظ کرد که بیشترین پاسخ دهنده ها بین ۱۸-۲۳ سال سن دارند، اگر میانگین سنی پاسخ دهنده گان بیشتر باشد آیا تجربه شخصی از مراجعه به عطاری نیز بیشتر خواهد شد؟

یافته های مربوط به جدول ۴ نشان داد که رسانه ایی که بیشترین تأثیر را در کسب اطمینان از خواص گیاهان دارویی داشت کتب طب سنتی بود بنابراین با توجه به حدود میانگین جامعه با سطح معناداری $\alpha = 0/05$ و میانگین نمونه، با اطمینان ۹۵٪ می توان ادعا کرد که به طور متوسط میانگین جامعه در بازه ی ۲/۶۹-۲/۴۴ قرار خواهد گرفت.

یافته های این جدول نشان دهنده ی اعتماد افراد به کتاب های طب سنتی است و با توجه به یافته های قبلی می توان گفت با توجه به اینکه اعتماد به کتاب ها در زمینه مصرف گیاهان دارویی بیشتر از رسانه های دیگر است، اگر آشنایی و تبلیغات در زمینه این کتاب ها بیشتر شود شاهد رشد مطالعه کتاب های طب سنتی به عنوان یک روش درمانی خواهیم بود. یکی از اهداف مطالعه کتاب رشد دانسته هاست و اگر این دانسته ها فرد را در درمان مشکلات جسمی و روانی یاری کنند بی شک به هدف غایی مطالعه کتاب و کتاب درمانی خواهیم رسید.

یافته های مربوط به بخش اول جدول ۵ نشان داد که دانشجویان هنگام بیماری در اولین فرصت به پزشک متخصص مراجعه می کنند. بنابراین با توجه به حدود میانگین جامعه با سطح معناداری $\alpha = 0/05$ و میانگین نمونه، با اطمینان ۹۵٪ می توان ادعا کرد که به طور متوسط میانگین جامعه در بازه ی ۳/۱۳-۲/۸۵ قرار خواهد گرفت، و یافته های بخش دوم جدول ۵ نشان داد که تمایل به استفاده از گیاهان دارویی موجود در خانه در بین دانشجویان زیاد می باشد بنابراین با توجه به حدود میانگین جامعه با سطح معناداری $\alpha = 0/05$ و میانگین نمونه، با اطمینان ۹۵٪ می توان ادعا کرد که به طور متوسط میانگین جامعه در بازه ی ۳/۸۷-۳/۱۲ قرار خواهد گرفت.

تمایل به استفاده از گیاهان دارویی نشان دهنده شناخت خواص این داروها و همچنین شناخت عوارض بسیار داروهای شیمیایی است، یافته ها بیشتر بودن تمایل به خود درمانی با گیاهان دارویی در مقابل داروهای شیمیایی را نیز نشان می دهند. در مقابل شاهد عدم اعتماد به دستورات کتاب های طب سنتی برای درمان همه بیماری ها هستیم، که خود احساس نیاز

۵. تربیت پزشکان متخصص طب سنتی و ترویج استفاده از گیاهان دارویی.
۶. تجویز گیاهان دارویی به همراه داروهای شیمیایی توسط پزشکان متخصص به دلیل میزان اعتبار بالای آنها در بین افراد.
۷. آشنا کردن افراد با طب سنتی و گیاهان دارویی از طریق ترویج مطالعه ی کتب طب سنتی توسط افراد متخصص در حوزه ی پزشکی.
۸. برپایی کلاس ها و همایش های آشنایی با طب سنتی و معرفی موفقیت های صورت گرفته در این علم

به بررسی بیشتر این کتابها و نسخه های ذکر شده در آنها را ایجاد می کند.

ارائه راهکار:

- با توجه به اینکه در این پژوهش کتاب مدنظر بوده است، راهکارهایی بر این اساس پیشنهاد می شود:
۱. معرفی کتب طب سنتی توسط افراد متخصص در رسانه های گوناگون.
 ۲. غنی کردن محتوای کتب طب سنتی با توجه به اهمیت و جایگاه آن در بین افراد.
 ۳. بررسی نحوه طبقه بندی و فصل بندی کتابهای طب سنتی برای بهتر شدن کاربرد آنها.
 ۴. نصب پوستر تبلیغاتی و توزیع بروشورهای مربوط به کتاب های طب سنتی در مراکز بهداشتی و درمانی.

References:

۱. نوکریزی، محسن، عالم زاده، سمیه: تأثیر کتاب درمانی بر نشانگانهای درونی سازی و برونی سازی شده دانش آموزان ناشنوای مقطع ابتدایی مدرسه استثنایی وصال بیرجند. پژوهشنامه کتابداری و اطلاع رسانی، ۱(۱)۱۹۷-۲۱۸، ۱۳۹۰.
2. Pardeck, J.T. "Using literature to help adolescents cope with problems". *Adolescence*, vol.29, No.114 421-427; ۱۹۹۴.
3. Lehr, Fran. *Bibliotherapy*. "Journal of Reading," 25-1, 76-79; 1981.
4. Pehrsson, E(2007). *Bibliotherapy: overview and implications for counselors*.
۵. سلامی، عبدالنبی: طب قدیم ایران- طب سنتی دوان. چاپ اول. نشر کازرونیه، ۱۳۸۱.
۶. الگود، سیریل: تاریخ پزشکی ایران و سرزمین های خلافت شرقی. ترجمه دکتر فرقانی. چاپ دوم. تهران. انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۱.
7. *Traditional Medicine and Health care coverage WHO*. Geneva; 1983.
۸. مرادی لاکه، مازیار، گوشه گیر، اشرف الدین، و امینی، مهتاب: روند گرایش به موضوع طب سنتی و مکمل/جایگزین در تحقیقات پایان نامه ای (۱۳۷۰ تا ۱۳۸۵). فصلنامه پایش، سال هفتم شماره چهارم پائیز، ۳۴۴-۳۳۷، ۱۳۸۷.
۹. ضیایی، علی، مسگرپور، بیتا احتیاط مصرف و تداخلات دارویی گیاهان دارویی بر اساس شواهد و مستندات. نشر طبیب، تهران، ۱۳۸۴.
۱۰. بلوچ زراعت کار، کیمیا. تأثیر کتاب درمانی بر افسردگی خفیف دانشجویان دختر دانشکده توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، ۱۳۸۳.
11. Jack, S. and Ronan, K., *Bibliotherapy: Practice and Research*. *School Psychology International*, 29 (2), pp161-182; 2008.
۱۲. سلمانی نودشن، ابراهیم، حبیبی، شفیع، و اکبری، علیرضا: کتابداری: اصول و روش ها. فصلنامه کتاب، (۷۲)، ۲۰۰-۱۳۸۶، ۱۹۳.
13. Lindeman, B; Klink, M. "Bibliotherapy: definitions, uses and studies". *Journal of School Psychology*, Vol.7, No.2 36-41; 1986.
۱۴. گلزاری، محمود: درمانگاه روح: نگاهی به مفهوم کتاب درمانی. سپیده دانایی، شماره ۴۳، ۱۳۹۰.
۱۵. تبریزی، زنوزی: مطرح الانهار فی تراجم اطباء الاعصار و فلاسفه الامطار. چاپ اول. مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی و دانشگاه علوم پزشکی چهار محال و بختیاری و مؤسسه فرهنگی حقوق سینا، ۱۳۸۸.
۱۶. دفاع، علی عبدالله: پزشکان برجسته در عصر تمدن اسلامی. ترجمه دکتر علی احمد بهنام. چاپ اول. تهران. انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۲.
۱۷. دریایی، محمد: طب ایرانی گیاهان دارویی در معجزات درمانی. چاپ اول. تهران. انتشارات تجسم خلاق، ۱۳۸۱.
۱۸. عارف، ایریشم: مردم شناسی: گفته ها و ناگفته های در مورد طب از قدیم تا کنون/ طب سنتی. تهران. آفرینش، ۱۳۸۹.
19. Krejcie, R.V. , Morgan, D.W. "Determining Sample Size for Research Activities," *Educational and Psychological Measurement*; 1970.